

TWEDE WERELDOORLOG

D.J. Smit, *Onder de vlaggen van Zweden en het Rode Kruis. Een medisch-historische studie naar aspecten van internationale bescherming van en hulp- en zorgverlening aan Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap van 1940 tot 1945* (in eigen beheer uitgegeven proefschrift Erasmus Universiteit, Rotterdam/Den Haag 1996) 226 blz.

Circa 10.000 van de 280.000 Nederlandse militairen hebben in de Tweede Wereldoorlog gedurende langere tijd in Duitse krijgsgevangenschap gezeten. Vanaf de terugroeping in krijgsgevangenschap in 1942 (ongeveer 1200 officieren) en 1943 (lagere rangen) zijn zij in de tientallen kampen en kampjes (*Oflags* en *Stalags*) tot 1944 in het algemeen behandeld volgens de internationale regels van de Conventie van Geneve van 1929. In 1944 en 1945 verslechterde de behandeling vooral omdat ook de algemene situatie bij de Wehrmacht en de Duitse bevolking door het verloop van de oorlog en door politieke beslissingen van de nazi-leiding drastisch slechter werd.

De verschillende Rode-Kruis-organisaties en diplomaten van de Zweedse regering - deze trad op als 'beschermende mogendheid' voor krijgsgevangen Nederlanders - hebben door geregelde bezoeken aan de kampen metterdaad een positieve invloed kunnen uitoefenen op de situatie van de Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap. Gelet op de moeilijke omstandigheden en het tekort aan geneeskundig personeel en materieel, heeft de gezondheidszorg in de krijgsgevangenkampen redelijk gefunctioneerd.

Dit zijn de belangrijkste conclusies van Smits proefschrift. Deze Rotterdamse dissertatie vormt een compact geheel. Ze bestaat uit slechts 114 bladzijden betoog, 62 bladzijden bijlagen (verdragsteksten, schema's van de organisatie en bestaafing van Nederlandse en Duitse instanties, overzichten van kampen, van bezoeken en protesten van Rode Kruis en Zweedse diplomaten, van voorkomende infectieziekten), 27 bladzijden samenvattingen in diverse talen en uit bronnen-opgaven en registers van persoonsnamen en van plaatsnamen. Alles bij elkaar gaat het om een nogal droog gepresenteerd en zakelijk onderzoeksverslag, dat ondanks het onderwerp nergens meeslepend wordt. Uitsluitend voer voor docenten dus, of wellicht voor zeer geïnteresseerde leerlingen.

Er is tot nu toe weinig aandacht in de geschiedschrijving geweest voor deze door Smit onderzochte groep. De auteur verklaart dat gebrek aan belangstelling voornamelijk uit de zorgen die meteen na de bevrijding voor de wederopbouw en de uitzending van troepen naar Indonesië nodig waren. Veel minder oog heeft Smit voor de verklaring dat juist deze specifieke groep uit Duitse krijgsgevangenschap teruggekeerde militairen door de Nederlandse samenleving bij uitstek als 'verliezers' werd beschouwd en als belichaming van de nederlaag van mei 1940. Zij hadden zich na de snelle capitulatie van het Nederlandse leger niet meer geweerd; zij hadden in ruil voor hun vrijlating uit krijgsgevangenschap (in juni 1940) in groten getale de beruchte erewoordverklaring (dat zij zich zouden onthouden van ieder verzet tegen Duitsland) getekend en zij hadden zich in 1942-1943 bij de bezetter gemeld om zich vervolgens door de vijand in krijgsgevangenschap te laten terugvoeren naar Duitsland, waar zij in de relatieve veiligheid van de krijgsgevangenkampen (Smit bevestigt

dat beeld in grote lijnen) de bevrijding van het vaderland door andere militairen afwachtten. Vanuit dat perspectief valt veel beter te begrijpen waarom de Nederlandse maatschappij de lotgevallen van deze groep voorlopig liever wilde vergeten en waarom historici deze voorlopig links lieten liggen.

Smit heeft een deel van deze lacune in de geschiedschrijving gevuld en het is in elk geval verrassend te weten dat nazi-Duitsland zich tenminste voor wat betreft de behandeling van krijgsgevangen militairen in het algemeen aan de internationaal overeengekomen regels heeft gehouden.

H.J.C. Termeer

DUITSLAND

Peter Hintzen, *Duitsland - bewogen hart van Europa, een beknopte geschiedenis* (Sun, Nijmegen 1996) 272 blz., prijs f39,50.

"Tot voor kort waren en nauwelijks overzichtswerken in het Nederlands over de geschiedenis van Duitsland. Daar is de laatste tijd verandering in gekomen", schreef Ruud Slotboom in de boekenaankondigingen in het eerste nummer van deze Kleio-jaargang (februari 1997). *Duitsland - bewogen hart van Europa* van de onlangs overleden Peter Hintzen is daar een voorbeeld van. Zijn beknopte geschiedenis van Duitsland moet de Nederlanders vertrouwd maken met dit buurland en de geschiedenis ervan. Hoeveel Nederlanders hebben een meer dan oppervlakkig inzicht in de Duitse geschiedenis en komen verder dan clichés en vooronderstellingen? Nederlanders denken Duitsland te kennen, denken vertrouwd te zijn met dit buurland. Dat is niet zo, is het uitgangspunt van Hintzen's boek. We moeten Duitsland leren kennen en weer leren vertrouwen, is zijn boodschap.

Na een inleidend hoofdstuk waarin nog eens wordt uitgelegd waarom het van belang is de Duitse geschiedenis te kennen, volgt een kort stuk over de Middeleeuwen. Hoofdstuk 3 is geheel gewijd aan Luther, in Hintzen's ogen misschien wel de belangrijkste persoon in de Duitse geschiedenis. Het volgende hoofdstuk behandelt de Contra-Reformatie en eindigt met de Vrede van Westfalen van 1648. Daarbij werd Duitsland veroordeeld tot een provinciaals, kleinschalig bestaan. Duitsland werd een achterland. Hoofdstuk 5 behandelt de Verlichting en de Romantiek. Lessing, Kant en Goethe komen uitgebreid aan bod. Deze hoofdstukken zijn erg feitelijk; pas op bladzijde 88 bijvoorbeeld wordt verteld dat Duitsland rond 1800 nog erg landelijk was, nauwelijks grote steden kende, dat het totale aantal inwoners van alle Duitse steden lager was dan dat van Parijs.

Ook in de volgende hoofdstukken legt de auteur de nadruk op gebeurtenissen en belangrijke personen. Daarnaast worden echter in dit tweede gedeelte regelmatig verbanden met de gebeurtenissen in de twintigste eeuw gelegd. Zo is het 'ausharren', 't tot het einde toe doorvechten van de Duitse generale staf in WO I en van Hitler in WO II een tegen beter weten in navolgen van Frederik de Grote (99). Dat het natio-

nalisme geen Duitse vinding is (106), zal niet iedere Nederlander weten. De uitspraak dat antisemitisme een algemeen Europees verschijnsel is (156), is natuurlijk ook bedoeld om vooroordelen weg te werken.

Op het einde wordt het boek onevenwichtiger. De DDR bijvoorbeeld wordt nauwelijks behandeld, er wordt slordiger geschreven ("*leidende Nederlanders*", 218, of "*Het Nederlandse volk was in afinars*", 211) en recente ontwikkelingen als het bekende Clingendael-rapport en de economische problemen worden uitgebreid vermeld maar zijn nog niet bezonken.

Nu worden ook de achtergrond en de reden van de betrokkenheid van de auteur duidelijk: na de Tweede Wereldoorlog heeft hij als lid van Morele Herbewapening in Duitsland geprobeerd een bijdrage te leveren aan een christelijk geïnspireerde verzoening.

Duitsland, bewogen hart van Europa geeft veel informatie. Misschien wel te veel voor mensen die zich willen verdiepen in de geschiedenis van buurland Duitsland. Of dit voldoende is om de in Nederland heersende vooroordelen over Duitsland onder haar inwoners weg te werken, blijft de vraag.

Wim Rongen

PORTRETTE

J. van Oudheusden e.a. (red.), *Brabantse biografieën. Deel 4.* (Boom, Amsterdam/Meppel 1996) 144 blz., prijs f25,00.

Elk jaar, nu al voor de vierde keer, verschijnt er een nieuw deel in de reeks *Brabantse biografieën*. Deze reeks wordt uitgegeven in samenwerking met de Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening.

In dit deel worden door 29 auteurs evenzoveel levensbeschrijvingen gegeven van diverse bekende en onbekende Brabanders uit de 14e tot in de 20e eeuw. In alfabetische volgorde passeren de levens van 5 vrouwen en 24 mannen de revue. Van Hendrik Agylaeus, een protestants advocaat die in het door godsdiensttwisten verscheurde 16e eeuwse Den Bosch zijn partij meebliet, tot 'meester' Hendricus Hubertus van der Zanden uit Hoogeloon. Deze pionier van het Brabantse land- en tuinbouwonderwijs werd niet voor niets 'meester' genoemd, getuige het feit dat hij gedurende zijn loopbaan onder andere 'meester' aan een lagere school, een landbouwschool, twee huishoudscholen en aan een R.K. Middenstandshandelsavondschool geweest is. Zijn carrière werd besloten met een Kamerlidmaatschap voor de KVP.

De vrouwen wier leven beschreven wordt hebben allen, ongeacht de eeuw waarin zij geleefd hebben, hun sporen verdiend in de sociale of de sociaal-religieuze sector van de Brabantse samenleving. Zij worden stevast betiteld als 'vrome weldoenster' of als 'sociaal bewogen vrouw'. Hier is slechts één uitzondering op: Johanna Paulina Musters (1878-1895). Zij heeft haar naam en faam (en waarschijnlijk ook haar vermelding in de Brabantse biografieën) te danken aan het feit dat zij slechts 48 centimeter lang was. Zij verdiende onder de naam 'Prinses Pauline' een dikbelegde boterham als kermisattractie.

De heren daarentegen zijn bijna allemaal Brabantse coryfeeën in de kunst, de literatuur, het onderwijs, maar vooral bestuurders uit de wereldlijke en kerkelijke overheid. Evenals bij de vrouwen maakt ook hier de eeuw waarin men leeft

geen enkel verschil. Continuïteit in de geschiedenis lijkt troef. Behalve veel tamelijk onbekende maar invloedrijke mannen worden er ook enkele klinkende namen genoemd zoals die van de leraar, toneelschrijver en humanist Georgius Macropedius (1487-1558), de grondlegger van de Katholieke Universiteit Brabant Martinus Joseph Hubertus Cobbenhagen en de (televisie) bisschop Wilhelmus Marinus Bekkers (1908-1966). Er is echter één in het oog vallende uitzondering. De meest bekende maar ook onbekende persoon zal ongetwijfeld Cornelis Schuitemaker (1813-1884) uit Sint-Willebrord zijn. Deze 'versleten' arme boerenknecht heeft in 1881 als 67-jarige model 'gezet' voor de wereldberoemde tekeningen 'Worn out' en 'Boer bij het vuur' van Vincent van Gogh.

De *Brabantse biografieën* zijn vlot geschreven, informatief en prettig om te lezen. Hoewel het niet altijd duidelijk is wat de selectiecriteria zijn voor opname in deze historische Brabantse 'Wie is wie' is dit geenszins storend. Dit staat garant voor afwisseling en af en toe een prettige verrassing. Voor een eerste introductie, met name bij het regionale en plaatselijke geschiedenisonderwijs, kunnen deze levensbeschrijvingen en het historisch kader waarin ze geplaatst zijn goed van pas komen. De waarde en bruikbaarheid van deze *Brabantse biografieën* stijgt echter naarmate er meer delen van verschijnen. Vooral voor de Brabantse schoolbibliotheken een aanrader.

Martien van Gastel

DE OPSTAND

Ton Oosterhuis, *Lumey, de vossestaart* (Bert Bakker, Amsterdam 1996) 253 blz., f39,90.

Hoewel aangeprezen als de biografie van de geuzen-admiraal, is dit boek veel meer dan dat. Voor alle docenten geschiedenis die het verhaal over de opstand willen larderen met anekdotes en oorspronkelijk bronnenmateriaal is dit boek verplichte kost. Wat dat betreft is het jammer dat dit werk niet een paar jaar eerder op de markt is verschenen, want het examenonderwerp over de opstand kon best zo'n spannend verhaal gebruiken.

Maar niet alleen leest het verhaal over Lumey als een trein, het is ook verhelderend. Het gaat in op de edelen en hun verhouding tot enerzijds de koning van Spanje en anderzijds Willem van Oranje. Het is een verhaal van eigenbelang, van politieke voorkeuren en van tradities. Wat dat betreft is het ook een triest verhaal, want het markeert het einde van een periode in de Lage Landen. Wordt het begin van de opstand nog overheerst door de politieke belangen van de heersende stand, met de Unie van Utrecht heeft deze groepering haar eigen doodvonnis getekend. De Republiek is de samenleving van de burgers-kooplieden die gebaat zijn bij rust en geldverdiens. In zo'n maatschappij passen eerder verdraagzaamheid en vrede dan godsdienstoorlogen en vechtpartijen.

Edellieden als Lumey waren wat dat betreft mensen van

